

Hans Schaeffer

Waarom zou ik naar de kerk gaan?

15 december 2020

Elk antwoord op de vraag ‘Waarom zou ik naar de kerk gaan?’ heeft in deze corona-adventstijd A.D. 2020 een onmiskenbaar eigen kleur. Om die eigenheid wil ik vanavond dan ook niet heen draaien. In deel Va van het verzameld werk van de hervormde theoloog Arnold van Ruler (1908-1970) dat vandaag gepresenteerd wordt, hebben diens 21 antwoorden op deze vraag een prominente plaats.

Ik lees dit boek nu, vandaag, en ik wil hem recht doen als iemand die intense betrokken op zijn tijd die antwoorden gaf. Waarom zou ik naar de kerk gaan? Van Ruler was jaren predikant geweest en daarna hoogleraar dogmatiek en ethiek in Utrecht. Je zou zeggen dat hij liturgie en kerkgang wel in de vingers heeft. In de laatste tien jaar van zijn leven was hij echter vooral kerkganger. Vanwege gezondheidsproblemen moest hij zijn voorgaan in kerkdiensten drastisch beperken. Vanuit diepe theologische inzichten schrijft, nu dus vooral als kerkganger, over het belang hiervan. Waarom zou ik naar de kerk gaan?

Welnu, uiteindelijk omdat het leven pas echt spannend wordt in de liturgie. Dat vind ik fascinerend. Van Ruler put hier uit bronnen van een diep-existentieel doordenken van leven en geloof (Kierkegaard!). Je kunt nog zo intens leven, maar de kerkdienst zet alles onder spanning. Hier doordenken we ons leven tot op het bot. Er zijn zeker belangrijke praktijken van kerkzijn buiten de kerkdienst, maar hier ligt de ‘bron en spil’ (439; vgl. 115). De belichaming van de liturgie legt een spanning bloot en verwacht heil van God. Daar viëren we het wonder van de Eeuwige die in de gebroken en zondige werkelijkheid ‘heil’ brengt. Zondige en weerbarstige mensen gaan staan, rechtop, voor God – en

vooral ook: met God. Wil je heil ontvangen, dan moet het je steeds opnieuw worden aangezegd, en leer je het in de gestage gang van de zondag. Niet alleen in de preek. Van Ruler bekent in dit boek: “Ik heb de liturgie ontdekt!” De prediking als onderdeel van de hele liturgie, van dat complexe samenspel van stemmen en mensen en rollen, is belangrijk. Maar dan wel in die context.

Bovendien is de liturgie geen binnenkerkelijk feestje waar we de wereld buiten laten. Liturgie brengt de hele werkelijkheid als schepping voor God. Daar schijnt Gods licht over de wereld, en oefenen we onze rol zoals die door God bedoeld is. Van Ruler gebruikt hier het woord sociodrama “waarin de wereld als rijk van God wordt uit-gespeeld” (644). “De mens beleeft nergens en nooit de wereld en zichzelf zo volledig als wanneer hij de hele werkelijkheid in het sociodrama van de liturgie tezamen met het volk van God uitspeelt. Dan pas dringt deze werkelijkheid helemaal tot ons door. Zij dringt dan lijfelijk tot ons door. ... We ondergaan haar in de liturgie handelend. We ‘weten’ dan bevindelijk, uit ervaring, wat dat allemaal is, wat we zijn en meemaken in de wereld” (403). Kerkgang is een intense vreugde beleven van die herstelde schepping. Van Gods vergeving, Hem prijzen en eren en zo zelf een ander mens te worden. Zingen en bidden, collecteren en bijbellezen zijn activiteiten waardoor ik gevormd word tot gelovige-in-de-wereld. Op tal van plaatsen geeft Van Ruler scherpe analyses van wat er speelt in die tijd. Als het ambtelijke of institutionele van kerkzijn achteloos terzijde wordt geschoven, noemt hij dat ‘een van de ergste ketterijen van onze tijd’. Wanneer de collecte, omdat het maar geld is, als minderwaardig wordt gezien, is dat eveneens ‘ketterij’.

Dit is de dominee-theoloog-kerkganger Van Ruler ten voeten uit. Soms voelt het alsof hij uitnodigt voor een geweldig feest waar hij al vaak geweest is, maar waarvan ik de ingang niet kan vinden. Het moet fantastisch zijn om kerkgang zo te beleven, maar waar is die kerk dan? Reacties op dit boek toen [door

Rothuizen, Quispel en anderen] blijken dit te delen. Voor een ‘gewone kerkganger’ is dit allemaal te veel.

Wat heeft Van Ruler ons vandaag te zeggen? In 2020 is naar de kerk gaan nog minder gewoon dan vijftig jaar geleden. De cijfers zijn helder: ging in 1971 nog 37% van de bevolking minstens eenmaal per maand, in 2016 was dat gedaald tot 16%. Lid zijn van een kerk lijkt afstandelijk en sterk institutioneel gedacht. Toch wordt door velen de zintuigelijk beleefde en concrete belichaming van liturgische praktijken opnieuw voor het voetlicht gehaald. Filosofische doordenking van het praktijken-begrip door onder meer Bourdieu en Merleau-Ponty beklemtoont het belang van gewoonten. De deugdethiek pleit voor het inoefenen van waarden en overtuigingen in de liturgie, zo schrijven bijvoorbeeld J.K.A. Smith en Stanley Hauerwas. Deze inzichten brengt ook Van Ruler onder woorden – ver voordat deze gemeengoed waren in de theologie. Je hebt gewoonten nodig om het christenleven vol te houden, als een “voortdurend, weer opnieuw zich toewenden naar het licht” (432). Van Ruler noemt de kerkdienst training om een nieuw levenspatroon te ontdekken en in te oefenen (503). Dat resoneert met het denken van James Smith en anderen vandaag – en ook dat zijn tegendraadse geluiden die dan klinken.

De corona-crisis maakt onze kerkgang nog minder vanzelfsprekend. Voor sommigen is het misschien een welkome aanleiding die hele kerkdienst en de liturgie terzijde te schuiven. Mede omdat de liturgie maar zo zelden onze hooggestemde verwachtingen waarmaakt. Zullen de kerken ooit weer vol zitten, of wordt naar de kerk gaan echt iets voor de ‘happy few’ (450)? Tegelijk ervaren veel gelovigen naar ontmoeting, belichaming, gesprek en gezamenlijkheid (vgl. 482). Onderzoek geeft aan dat in deze crisis de prediking het minst gemist wordt. Misschien omdat deze nog redelijk online te volgen is, en de belichaming van je geloof in de liturgie en de gezamenlijkheid veel minder. Voor de kerk in

2020, in tijden van corona blijven Van Rulers antwoorden waardevol.

Kerkgangers en voorgangers maant hij tot een vreugdevolle ernst: blijf werk maken van de liturgie! Als groepen christenen de diep-vormende praktijken van voorbede en lofprijzing niet meer serieus nemen, wie doet het dan nog? Laten we het verdriet om kerkdienstloze zondagen aangrijpen om de vormende kracht van liturgie te herontdekken. Niet idealistisch, maar volkomen realistisch.

Ergens moeten al die praktijken van kerkzijn buiten de dienst gevormd en gevoed worden. Ik zal ergens regelmatig moeten kunnen worden aangeraakt, en van Godswege gemotiveerd – en ook bekeerd. Zodat ik en anderen onze roeping in de wereld niet uit het oog verliezen. Liturgie blijft van Godswege immers een unieke bronpraktijk voor ons geloven. Zoals Van Ruler schrijft: “Zodra de liturgie als centrum, gaat ontbreken, zakt alle gemeenschap als een vormeloze massa in elkaar” (489).